

3. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС. СІМЕЙНЕ ПРАВО. ТРУДОВЕ ПРАВО. МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО. ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 347.122

Наталія Бутрин-Бока,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри
цивільного права і процесу юридичного факультету
Тернопільського національного
економічного університету

Мирослав Іванчук,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права і процесу
юридичного факультету
Тернопільського національного
економічного університету

ПРАВО ГРОМАДЯН НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я

Досліджено деякі аспекти права громадян на охорону здоров'я. Зазначено, що враховуючи сучасний стан національного медичного законодавства та проведення низки реформ у галузі медицини, ця проблематика являється актуальною. Здійснено правовий аналіз та зроблено певні висновки.

Ключові слова: право громадян, медична допомога, охорона здоров'я, медична реформа.

Иванчук М., Бутрин-Бока Н.

Право граждан на охрану здоровья

Исследованы некоторые аспекты права граждан на охрану здоровья. Обозначено, что с учетом современного состояния национального медицинского законодательства и проведения ряда реформ в отрасли медицины, эта проблематика представляется актуальной. Осуществлен правовой анализ и сделаны определенные выводы.

Ключевые слова: право граждан, медицинская помощь, здравоохранение, медицинская реформа.

Ivanchuk M., Butryn-Boka N.

A right for citizens on a health protection.

This article is devoted research of some aspects of right for citizens on the guard of zdorovyia. Recognition the modern state of national medical legislation and to the leadthrough of row of reforms in industry of medecini, this problematika appears arkhaktual'noy. For this reason, authors carried out a legal analysis and did certain conclusions.

Keywords: right for citizens, medicare, health protection, medical reform.

Однією з найбільш актуальних проблем сучасності є проблема прав людини. Цьому питанню присвячена значна кількість статей у Конституціях переважної більшості країн світу. Вже одна із перших статей Конституції України (ст. 3) проголошує, що людина, її життя і здоров'я, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. При цьому утвердження та забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (ч. 2 ст. 3) [1, ст. 3].

© Наталія Бутрин-Бока, Мирослав Іванчук, 2018

Слід зауважити, що ці права і свободи людини були закріплені ще в Розділі IV Декларації про державний суверенітет України 16 липня 1990 року [2].

Громадянин може реалізувати особисте право на здоров'я шляхом звернення до поліклініки, лікарні, диспансеру. Вступивши у правовідносини з медичним закладом, громадянин реалізує особисте немайнове право на кваліфіковану медичну допомогу, вибір лікаря певного вузького профілю, інформацію про стан свого здоров'я, консультації різних лікарів за фахом, які наповнюють конкретикою зміст права на здоров'я та визначають конкретні його межі в конкретному випадку.

19 жовтня 2017 року був прийнятий Закон України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» [3].

Цей Закон визначає державні фінансові гарантії надання необхідних пацієнтам послуг з медичного обслуговування (медичних послуг) та лікарських засобів належної якості за рахунок коштів Державного бюджету України за програмою медичних гарантій. Так, стаття 35 цього Закону гласить: «Первинна медична допомога» – це медична допомога, що передбачає надання консультацій, проведення діагностики та лікування найбільш поширених хвороб, травм, отруєнь, патологічних, фізіологічних (вагітність) станів, здійснення профілактичних заходів і т. п. На основі та на виконання вищевказаного Закону Міністерство охорони здоров'я України видало Наказ №503 від 19 березня 2018 року «Про затвердження Порядку вибору лікаря, який надає первинну медичну допомогу, та форми декларацій про вибір лікаря, який надає первинну медичну допомогу». Цим Наказом затверджено «Порядок вибору лікаря, який надає первинну медичну допомогу». Цей Порядок регулює вибір лікаря, який надає первинну медичну допомогу відповідно до ч. 4 ст. 9 Закону України «Про державні фінансові гарантії...», а також Наказ № 504 від 19 березня 2018 року «Про затвердження порядку надання первинної медичної допомоги».

Враховуючи положення Цивільного кодексу України, особисті немайнові права відокремлюють у особливий вид прав громадян (ст. 269–270). Особисті немайнові права фізичної особи не мають економічного змісту [4, с. 269].

До особистих немайнових прав відносять і право на охорону здоров'я, право на медичну допомогу, право на інформацію про стан здоров'я [4, с. 283–285]. Цивільні немайнові права за своїм характером є нематеріальними, вони позбавлені економічного змісту за своєю сутністю. Це означає, що особисті немайнові права не можуть бути оцінені у грошовій одиниці, для них є характерною безоплатність, відсутній еквівалент, а їхня реалізація, здійснення супроводжується майновими еквівалентними обов'язками інших осіб. Об'єктами немайнових прав можуть виступати нематеріальні (духовні) блага, які є невіддільними від особистості, в тому числі й здоров'я людини.

Особисте немайнове право – це суб'єктивне право, що виникає у зв'язку з можливістю одержання прав, позбавлених економічного змісту, тісно пов'язане з особистістю управомоченого та індивідуалізує його, має специфічні підстави виникнення та припинення [5, с. 157].

Конституція заклала принципово нові підвалини розвитку та зміцнення правової, демократичної, соціальної держави. Ці положення засвідчують прагнення незалежної держави відійти від зверхніх поглядів на саму людину як «гвинтика» державного механізму та права людини, що були характерними в соціальній практиці СРСР і визнати верховенство загальнолюдських цінностей, якими є і права людини, в тому числі й невід'ємне право громадян на охорону здоров'я, проголошене та закріплене у ст. 49 Конституції.

Очевидно, немає потреби ще раз аргументувати це право як найвищу соціальну цінність. Конституція України тим самим приєдналася до європейського та світового сприйняття цього питання, при цьому закріпила його вирішення як обов'язкове для держави і для усіх учасників суспільних відносин. Яскравим свідченням цього є прийняття Концепції розвитку охорони здоров'я в Україні, затверджену Указом Президента України № 1313 від 7 грудня 2000 року, спрямоване на реалізацію положень Конституції України та законів України щодо забезпечення доступної, кваліфікованої медичної допомоги кожному громадянину України, запровадження нових, ефективних механізмів фінансування та управління у сфері охорони здоров'я, створення умов для формування здорового способу життя [6].

На початку третього тисячоліття людство має досить специфічне надбання. Це – величезні масштаби загальнолюдського прогресу, включаючи і так званого робота «Софію» – кращого представника робототехніки, яка набирає оберти у світовому масштабі.

На наш погляд, є реальна можливість створення найближчим часом штучного інтелекту, який дорівнює інтелекту людини, або перевищує його [7, с. 123]. Вбачаються підстави для визнання «електронної особи (особистості)» суб'єктом цивільно-правових відносин. А це вимагає дослідження ознак штучного інтелекту в контексті цивільного права та відповідної йому доктрини, що є перспективним для даної галузі

та сприятиме налагодженню та розвитку системних зв'язків інших суміжних напрямків. Тому досить прогнозовано очікувати появу в Цивільному кодексі України розділу та відповідних статей, присвячених «електронній особі (особистості)». Включаючи ознаки електронної особи (особистості), та ознаки штучного інтелекту як суб'єкта цивільних правовідносин.

Наділення штучного інтелекту статусом «електронна особа (особистість)» як суб'єкта правовідносин не повинно зустріти несприйняття у сфері правової доктрини та на законодавчому рівні так само, як подібне стабілізування щодо юридичних осіб [7, с. 123–125].

Як в Україні, так і в світовому масштабі наростають різко негативні наслідки діаметрально протилежного спрямування. Останні проявляються у грандіозному забрудненні навколишнього середовища, масова вирубка лісів у світовому масштабі, включаючи парниковий ефект на планеті та її наростаючої деградації.

Регресивні процеси мають різко динамічний характер та визивають гостру потребу випереджаючого зростання витрат на охорону навколишнього середовища. Вимагають оперативного подолання наслідків планетарних катастроф екологічного типу, наприклад, аварії на ЧАЕС у 1986 р., підвищення безпеки та поліпшення і охорони здоров'я громадян в масштабах країни. У вирішенні названих проблем особливого значення набуває переосмислення прогресивним людством шляхів свого подальшого розвитку, включаючи проблеми прав людини. Для України це завдання має стати одним із пріоритетних, йому мають бути підпорядковані як державна політика (внутрішня та зовнішня), господарська діяльність, так і наукові розробки прогресивних вчених різних галузей науки.

Необхідно зауважити, що історія самої ідеї про права людини бере свій початок із сивої давнини V–VI ст. до н. е.

В той же час за Київської Русі з'явилися початки медичного законодавства, які відносилися до кримінальної галузі, таким чином існувала відповідальність за скоєний злочин у медичній діяльності. Першими подібні закони були прийняті за часів Ярослава Мудрого у XI ст. Згідно з законом, за шкоду, заподіяну лікуванню, лікар ніс відповідальність як навмисний злочин [16, с. 86].

Пізніше з'явилися закони з охорони громадського здоров'я у XVII ст. і був створений відповідний орган Медична поліція [17, с. 58]. Потім церковним статутом Володимира Великого (1015 рік), яким у той час регламентувалися державно-церковна діяльність і лікарні, були оголошені церковними установами, які підпорядковувалися Єпископу [17, с. 58]. Так, безоплатна медична допомога регулювалася нормами церковного статуту, а світська діяльність – нормами Руської Правди.

Відповідно, в Біблії розміщені положення про цінність та недоторканість людського життя, рівності людей. Стародавні римляни у свій час стверджували «*Valetudo magnum bonum est*», що в перекладі з латинської означає «здоров'я – найбільше багатство».

До змісту прав людини та їх розподілу в суспільстві потрібно підходити конкретно-історично. Сучасний каталог прав людини, який зафіксований у міжнародно-правових документах та конституціях правових держав, є результатом тривалого історичного становлення еталонів і стандартів, які стали нормою сучасного демократичного суспільства. Вирішальним етапом в розвитку прав людини стали буржуазно-демократичні революції XVII–XVIII ст., які висунули не тільки широкий набір прав людини, а також принципи свободи та формальної рівності, які стали основою універсальності прав людини [8, с. 12].

Більш активний період у розвитку ідеї про права людини припадає на епоху Відродження та Просвітництва. Так, наприклад, у XVII–XVIII ст. ця ідея прослідковується в теорії природного права, що дозволила оцінювати з позиції справедливості діюче в державі позитивне право, проводити його перетворення в напрямку гуманізму та свободи.

Гуго Гроцій, Джон Локк, Барух Спіноза, Жан-Жак Русо, Шарль-Луї Монтеск'є, Томас Джефферсон, Імануїл Кант, І. Бентам утверджують права особи (на життя, свободу, власність та ін.) як священні імперативи і закладають основу сучасного розуміння прав людини [9, с. 209].

Кожен народ зробив свій ваговий внесок у розвиток ідеї про права людини, відповідно, виношуючи та вирішаючи дану проблему залежно від історико-соціальних та економічних обставин свого бачення. Видатні ідеї про права людини, які базуються на теорії про природне право, реалізовані у законодавчих актах держав Європи, Азії та світу загалом.

Так, наприклад, Декларація незалежності США 1776 року закріпила фундаментальний принцип, на якому базується демократична форма правління: «Ми вважаємо самоочевидною істиною, що всі люди створені рівними, що вони наділені Творцем певними невід'ємними правами, серед яких право на життя, свободу та прагнення на щастя».

Представляє великий інтерес у цьому аспекті Французька Декларація Прав людини і громадянина від 26 серпня 1789 року, яка проголосила «природні, невідчужувані й священні права людини: «особиста свобода, власність, безпека і опір гнобленню; необмеженість сфери вияву свободи людини і обмеженість сфери дії державної влади і притягнення до кримінальної відповідальності лише на основі закону» та ін.

Вказані документи США і Франції стали свого роду моделлю (еталоном, зразком) для закріплення в чинному законодавстві особистих та політичних прав людини [9, с. 210].

Належність людині певних прав від народження потребує їхньої гарантії та захисту держави. Цю ідею плекали, відстоювали, збагачували та боролися за її реалізацію усе життя видатні мислителі України, такі як: П. Орлик, Т. Шевченко, М. Драгоманов, І. Франко, Леся Українка, М. Грушевський та багато інших прогресивних людей. Так, в проекті Конституції П. Орлика (1710 року) декларується ідея «виправлення та піднесення своїх природжених прав і вольностей», відношення «усіякого природного права і рівності» [9, с. 210].

Здоров'я – це стан повного фізичного, душевного і соціального благополуччя, який дозволяє людям вести соціальне і економічне продуктивне життя [10]. Це положення чітко закріплене у преамбулі Статуту Всесвітньої Організації охорони здоров'я.

Представляє великий інтерес у цьому аспекті й визначення самого поняття «охорона здоров'я». В юридичній літературі по-різному трактується це питання. Так, наприклад, І. Я. Синюта вважає, що «... це система заходів, відновлення максимального досяжного рівня фізичного і психічного стану людського організму, які зобов'язані вживати органи державної влади та органи місцевого самоврядування, підприємства, установи й організації, а також людина і населення в інтересах як кожної фізичної особи, так і суспільства [11, с. 13]. В той же час, Ц. І. Вінслоу стверджує, що: «...це – наука і мистецтво запобігання захворюванням та інвалідності, продовження життя, поліпшення фізичного і психічного здоров'я у спосіб організованих зусиль суспільства щодо поліпшення довкілля, контролю за інфекційними хворобами, а також травматизмом, навчання людей особистої гігієни, організації служб діагностики, лікування та реабілітації, розвитку соціальних механізмів, які дають змогу кожному члену суспільства жити відповідно до адекватних стандартів, які дозволяють зберігати здоров'я» [11, с. 19].

Вищевказані дефініції «охорони здоров'я» заслуговують на увагу, але за формою мають широкий та розпливчастий характер, хоча за своєю суттю є правильними.

Думається, що в цьому випадку визначення «охорони здоров'я» має бути більш лаконічним і стислим, а вже сама розшифровка дефініції – теоретичний алгоритм цього поняття, який можна тлумачити набагато ширше та системно.

Не вдаючись у обговорення цього запитання далі, слід підкреслити, що більшість прогресивних держав світу право на життя та право на охорону здоров'я не тільки визнали, засвоїли громадянами, але і закріпили у своїх конституціях. Крім того, право на життя і здоров'я, як природне і невід'ємне право будь-якої людини, було визнано Організацією Об'єднаних Націй та закріплено в такому міжнародно-правовому акті всесвітнього масштабу, як Загальна Декларація прав людини 1948 року [12, с. 22].

Таким чином, проблеми природних прав людини, громадянина в другій половині ХХ ст. була визнана не тільки на конституційному рівні деяких прогресивних держав світу – США, Італія, Франція, Іспанія, але і на міжнародно-правовому просторі. Разом з тим заслуговує зауваження те, що не всі конституції держав базувалися на теорії природного права. Багато з них були створені на основі юридико-позитивіського підходу щодо розуміння права, а це призводило до розуміння і отождолення права і закону, або на базі марксистсько-ленінської теорії, як це було в СРСР, згідно з якою права людини «даруються» державою [12, с. 22].

Належність людині прав від народження передбачає гарантію та захист їх державою, що вимагає відповідно законодавчого оформлення. В той же час обмеження чинної влади держави правами і свободами не зменшує її ролі у суспільстві. Адже права людини, які не закріплені в позитивному праві (нормативних актах), часто унеможливають реалізацію державою функції відносної гарантії охорони, а також їх законного захисту.

Необхідно розрізняти поняття «суспільство» і «громадянське суспільство», «державна» і «суспільство». Державна у своєму розвитку виділилася із суспільства на певному етапі його зрілості і насамперед залежить від розвиненості цього суспільства: тобто це означає, що яке суспільство – така і держава. В силу розвитку суспільства, переходу його від нижчого ступеня до вищого змінюється і держава. З поступовим удосконаленням суспільства держава стає демократичною, тобто у ній реалізується народовладдя, економічна свобода, свобода особи, а в майбутньому із формуванням громадянського суспільства держава стає правовою [9, с. 210].

Громадянське суспільство (в перекладі на нім. «burgerliche gesellschaft») це система взаємодії в межах права вільних та рівноправних громадян, їх об'єднань, що добровільно сформувалися і перебувають у відносинах конкуренції та солідарності, поза безпосереднім втручанням держави, призначеної створювати умови для їх вільного розвитку [9, с. 90].

Тому право на охорону здоров'я як одне з природних, загально визнаних прав людини вимагає в кожній державі свого конституційного закріплення. Так, в статті 32 Конституції Італії з цього приводу відзначається: «Республіка охороняє здоров'я як основне право індивіда та інтерес колективу і гарантує безоплатне лікування для бідних» [13, с. 118].

Болгарська Конституція в ст. 52 регулює це право більш детально:

1. Громадяни мають право на страхування здоров'я, що гарантує їм доступну медичну допомогу і на безоплатне користування медичним обслуговуванням за умов і порядку, визначеному законом.

2. Охорона здоров'я громадян фінансується державним бюджетом, роботодавцями, особистими і колективними страховими внесками та іншими джерелами за умов і в порядку, визначеному законом.

3. Держава охороняє здоров'я громадян і сприяє розвитку спорту та туризму.

4. Ніхто не може підлягати примусовому лікуванню і санітарним заходам, крім випадків, передбачених законом [13, с. 118].

Найбільш логічним та послідовним виразом вирішення даної проблеми в міжнародно-правовому аспекті є правило, яке закріплене в ст. 12 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права [14, с. 17], де вказано, що кожна людина має право на медичну допомогу та медичний догляд у разі хвороби. Підтримуючи та розвиваючи міжнародно-правову позицію відносно охорони здоров'я Конституція України у ст. 49 закріпила право громадян на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування, тим самим чітко їх розмежовуючи [15, с. 126]. Зміст права на охорону здоров'я згідно зі ст. 49 та ст. 50 Конституції України забезпечується державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм. Для цього держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування. Крім того, у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно, а існуюча мережа таких закладів не може бути скорочена. При цьому необхідно підкреслити, що держава сприяє розвитку лікувальних закладів усіх форм власності.

Зміст права громадян на охорону здоров'я визначається також ст. 6 Основ законодавства України про охорону здоров'я [10]. Це право передбачає життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та соціальне обслуговування і забезпечення, яке є необхідне для підтримки здоров'я людини; безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище; і т. д. [15, с. 126].

Ст. 10 Основ закріплює обов'язки громадян в галузі охорони здоров'я, зокрема:

- а) піклуватись про своє здоров'я та здоров'я дітей та не шкодити здоров'ю інших громадян;
- б) у передбачених законодавством випадках проходити профілактичні медичні огляди, робити щеплення;
- в) подавати невідкладну допомогу іншим громадянам, які знаходяться у загрозовому для життя і здоров'я стані тощо.

Важливо також підкреслити, що серед особистих немайнових прав, які забезпечують природне існування фізичної особи, Цивільний кодекс України називає право кожної фізичної особи на охорону здоров'я (ст. 280 ЦК).

Загальним питанням прав у сфері охорони здоров'я також присвячено статті 283-287; 290 Цивільного кодексу. Крім того, окремі норми, які мають безпосереднє відношення до цього права, розміщені також у інших статтях ЦК України.

Таким чином, охорона здоров'я, як найважливіша сфера соціально-економічного життя громадянського суспільства може виступати предметом комплексного наукового дослідження. Різні погляди та підходи науковців на цю проблему сприяють її розвитку та вдосконаленню.

Специфіка права на охорону здоров'я інтегративно проявляється у формуванні самостійної галузі права – медичного права.

Найбільш актуальним напрямом дослідження цієї проблеми є обґрунтування необхідності та змісту Медичного кодексу України.

Крім того, дослідження основних напрямів консолідації та кодифікації законодавства у галузі охорони здоров'я є найбільш перспективним напрямом аналізу ролі держави у гарантуванні права українських громадян на охорону здоров'я.

Список використаних джерел

1. Конституція України : – К. : Паливода А. В., 2017. – С. 5.
2. Декларація про державний суверенітет України – К : Вид-во «Україна», 1991. – С. 8.
3. Закон України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» від 19 жовтня 2017 р. // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018. – № 5. – ст. 31.
4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року // Відомості Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua>.
5. Карамішев Д. В. Проблеми забезпечення конституційних гарантій та реалізації державної політики охорони здоров'я в Україні. – Медичне право України / Д. В. Карамішев Я. Ф. Радиси, Н. М. // Удовиченко проблеми становлення та розвитку : матер. І Всеукраїнської наук.-практ. конф. (19–20 квітня 2007 р., м. Львів). – ЛОБФ «Медицина і право», 2007. – С. 157.
6. Указ Президента України «Про Конвенцію розвитку охорони здоров'я населення України» № 1313/2000 від 7 грудня 2000 р. // Офіційний вісник України. – 2000. – № 49. – Т. 1. – Ст. 2116.
7. Радутний О. Суб'єктність штучного інтелекту у кримінальному праві / О. Радутний // Право, 2018. – № 1. – С. 123.
8. Права человека; ответ. ред. докт. юрид. наук Е. А. Лукашева, член-кор. РАН. М, 1999. – С. 12.
9. Скакун О. Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс): підруч. / О. Ф. Скакун. – Харків : Еспада, 2006. – 776 с.
10. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України № 2801-ХІІ від 19 листопада 1992 р. (ВВР, 1993. – № 4. – Ст. 19).
11. Загальне медичне право : навч. Посіб. : альбом схем 0.0.2рін – Ужгород : Вид-во «ФОП Сабоф А. М.», 2017. – С. 19.
12. Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи. – К., Наукова думка, 1922. – С. 22.
13. Конституционное (государственное) право зарубежных стран. – Т. 1. – М., 1993. – С. 118.
14. Устав (Конституция) Всемирной организации здравоохранения в Нью-Йорке 22 июля 1946 г. : Всемирная организация здравоохранения. Основные документы. – Женева, 1988.
15. Коментар до Конституції України. – К., 1996. – 376 с.
16. Ю. В. Назарко. Генеза права на охорону здоров'я людини і громадянина в Україні та світі / Ю. В. Назарко // Юридична Україна, 2017. – № 7–8. – С. 86.
17. Головченко О. М. Історія медицини / О. М. Головченко, Я. В. Гоміткевич. – Тернопіль : Лілея, 2004. – 248 с.

References

1. Palyvoda, A. V. (2017) *Konstytutsiia Ukrainy [Constitution Ukraine]* pp.5 [in Ukrainian].
2. *Deklaratsiia pro derzhavnyi suvernitet Ukrainy (1991) [Declaration on State Sovereignty of Ukraine (1991)]* Ukraine, vyd-vo [in Ukrainian].
3. *Zakon Ukrainy «Pro derzhavni finansovi harantii medychnoho obsluhovuvannia naseleennia» vid 19 zhovtnia 2017 r. [Law of Ukraine «On State Financial Guarantees of Medical Care of the Population» of October 19, 2017] (2018) Information from the Verkhovna Rada, 5, article 31 [in Ukrainian].*
4. *Tsyvilnyi kodeks Ukrainy vid 16.01.2003 roku [The Civil Code of Ukraine]. (2003, January 16). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy . Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua> [in Ukrainian].*
5. *Karamyshev, D. V. Radysh, Ya. F., Udovychenko, N. M. (2007). Problemy zabezpechennia konstytutsiinykh harantii ta realizatsii derzhavnoi polityky okhorony zdorovia v Ukraini. Medychne pravo Ukrainy: problemy stanovlennia ta rozvytku. [Problems of ensuring constitutional guarantees and implementation of the state health policy in Ukraine. Medical law of Ukraine: problems of formation and development]. Proceedings of the 1th All-Ukrainian Scientific and Practical Conference «Medicine and Law». (pp.157). Lviv: Lobf [in Ukrainian].*
6. *Ukaz Prezydenta Ukrainy «Pro Konventsiiu rozvytku okhorony zdorovia naseleennia Ukrainy» vid 7 hrudnia 2000 r. № 1313/2000. [Decree of the President of Ukraine «On the Convention on the Protection of the Health of the Population of Ukraine»]. (2000 December 7 № 1313/2000) Ofitsijnyj visnyk Ukrainy – Official Gazette of Ukraine, 49, Vol. 1 art. 2116. [in Ukrainian].*
7. *Radutnyi, O. (2018). Subiektnist shtuchnoho intelektu u kryminalnomu pravi. [The Subjectivity of Artificial Intelligence in Criminal Law.] Pravo, 1, pp.123. [in Ukrainian].*
8. *Lukasheva, E. A., (1999). Prava cheloveka. [Human Rights]. Doctor's thesis. chlen-kor. RAN. M. [in Russian]*
9. *Skakun, O. F. (2006). Teoriia derzhavy i prava (Entsyklopedychnyi kurs). [Theory of state and law (Encyclopedic course)]. Kharkiv: Espada. [in Ukrainian]*

10. *Osnovy zakonodavstva Ukrainy pro okhoronu zdorovia. Zakon Ukrainy vid 19 lystopada 1992 r. № 2801-XII. [Fundamentals of Ukrainian Health Law. Law of Ukraine dated November 19, 1992 № 2801-XII.]. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine, 4, article 19[in Ukrainian].*
11. *Sabof, A. M. (2017). Zahalne medychno pravo: Navchalnyi posibnyk: Albom skhem 0.0.2rin. [General Medical Law: Tutorial: Album Schemes 0.0.2rin]. Uzhhorod: «FOP Sabof A. M». [in Ukrainian].*
12. *Prava liudyny. Mizhnarodni dohovory Ukrainy, deklaratsii, dokumenty. (1922). [Human Rights. International treaties of Ukraine, declarations, documents]. Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].*
13. *Konstitutsionnoe (gosudarstvennoe) pravo zarubezhnyih stran (1993). [Constitutional (state) law of foreign countries]. Moscow. (Vol. 1). [in Russian]*
14. *Ustav (Konstitutsiya) Vsemirnoy organizatsii zdavoohraneniya v Nyu-Yorke 22 iyulya 1946 g. Vsemirnaya organizatsiya zdavoohraneniya. Osnovnyie dokumentyi. (1988). [Charter (Constitution) of the World Health Organization in New York July 22, 1946 World Health Organization. Basic documents.]. Geneva. [in Russian]*
15. *Komentar do Konstytutsii Ukrainy. (1996). [Commentary on the Constitution of Ukraine]. Kyiv. pp.376. [in Ukrainian]*
16. *Nazarko, Yu. V., (2017). Heneza prava na okhoronu zdorovia liudyny i hromadianyna v Ukraini ta sviti. [Genesis of the right to health protection of a person and a citizen in Ukraine and in the world]. Yurydychna Ukraina- Legal Ukraine, 7-8(pp.86). [in Ukrainian]*
17. *Holovchenko, O. M., Homitkevych, Ya. V. (2004). Istoriia medytsyny. [Historical medicine]. Ternopil: Lileia [in Ukrainian].*

Стаття надійшла до редакції 25.09.2018.